

O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR VA O'ZGARISHLAR

Otaxonova Intizor Norimboy qizi,
Urganch davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

REFORMS AND CHANGES IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN

Otaxonova Intizor Norimboy qizi, PhD student at the Urgench State
Pedagogical Institute

РЕФОРМЫ И ИЗМЕНЕНИЯ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНА

Отахонова Интизор Норимбой кызы, аспирант Ургенчского
государственного педагогического института

e-mail:
intizornorimboyevna@
gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasining 1991–2025-yillar davridagi oliy ta'lim tizimiga oid davlat siyosati va qonun hujjatlari tahlil qilingan. Mustaqillik yillarida qabul qilingan asosiy hujjatlar — “Ta'lim to'g'risida”gi qonunlar, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va 2030-yilgacha mo'ljallangan rivojlanish konsepsiyasi asosida amalga oshirilgan islohotlar ketma-ketlikda yoritilgan. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarining avtonomiyasi, kredit-modul tizimining joriy etilishi, xalqaro hamkorlik va sifat nazorati mexanizmlarining rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, davlat siyosati, qonun hujjatlari, kadrlar tayyorlash, kredit-modul tizimi, ta'lim islohotlari, sifat nazorati.

Аннотация: В данной статье рассмотрена государственная политика и нормативно-правовая база в сфере высшего образования Республики Узбекистан в период 1991–2025 годов. Проведен поэтапный анализ реформ, реализованных на основе основных документов — Законов «Об образовании», Национальной программы подготовки кадров, указов Президента, постановлений Кабинета Министров и Концепции развития системы высшего образования до 2030 года. Особое внимание уделено академической автономии вузов, внедрению кредитно-модульной системы, развитию международного сотрудничества и механизмам обеспечения качества образования.

Ключевые слова: высшее образование, государственная политика, нормативные акты, подготовка кадров, кредитно-модульная система, образовательные реформы, обеспечение качества.

Abstract: This article analyzes the state policy and legal framework of higher education in the Republic of Uzbekistan during the period from 1991 to 2025. It provides a chronological review of reforms implemented based on key documents such as the Laws "On Education," the National Program for Personnel Training, Presidential decrees, Cabinet of Ministers resolutions, and the Higher Education Development Concept up to 2030. Special attention is given to university autonomy, the introduction of the credit-modular system, the development of international cooperation, and quality assurance mechanisms in higher education.

Keywords: higher education, state policy, legal documents, personnel training, credit-modular system, educational reforms, quality assurance.

Kirish. Mustaqillik yillarida O'zbekiston oliy ta'lim tizimi tubdan qayta ko'rib chiqildi va keng ko'lamli islohotlarga duch keldi. Iqtisodiy va ijtimoiy sohadagi o'zgarishlar milliy oliy ta'limning vazifalarini yangilashni taqozo qildi. Mustaqillikka erishganidan so'ng, respublikada ta'lim tizimini liberallashtirish, erkin bozor tamoyillariga moslashtirish, xalqaro standartlarga muvofiq kadrlar tayyorlash dolzarb maqsadga aylandi. Shu boisdan 1992-yilda birinchi **"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun** qabul qilinib, ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar, turlari va vazifalari belgilab qo'yildi[1][2]. Lekin dastlabki qonun ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiya, davomiylik masalalarini to'liq hal eta olmadi. Shuning uchun 1997-yilga kelib yangi **"Ta'lim to'g'risida"gi qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi** ishlab chiqildi[3][1]. Milliy dastur mamlakatga zamonaviy, keng qamrovli ta'lim modelini joriy etishni, kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilishni maqsad qilgan edi[4]. Ushbu dastur birinchi navbatda bozor iqtisodiyoti talablariga mos, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash uchun sharoit yaratish, ta'lim muassasalarini attestatsiya va akkreditatsiyadan o'tkazish, o'quv reja va dasturlarni yangilashni ko'zda tutdi[1][4].

Uslubiyat. Mazkur maqolada O'zbekiston oliy ta'limiga oid asosiy davlat hujjatlari, qonun va farmonlarning mazmuni hamda ularning oliy ta'lim tizimiga ta'siri o'rganildi. Ta'lim sohasidagi qonunlar, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va konsepsiyalar tahlil qilindi. Shu bilan birga sohaga oid yangiliklar va ekspert maqolalari hamda hukumat axborotlari tahlil yo'li bilan ko'rib chiqildi. Masalan, so'nggi yillardagi faoliyatni yorituvchi press-reliz va intervyu materiallari hamda rasmiy saytlardagi yangiliklar orqali amaliyot tahlil qilindi (masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim bo'yicha qarorlari, hukumat portali hamda mustaqil ommaviy axborot vositalari). Ushbu hujjatlarni umumlashtirish orqali oliy ta'limdagi reformalar bosqichma-bosqich aniqlangan va tahlil qilingan.

Natijalar. 1991–2000-yillarda O'zbekiston oliy ta'limining dastlabki tashkil

etilishi va islohotlari amalga oshirildi. Mustaqillikka erishilgan zahoti 1992-yil 2-iyuldagi **"Ta'lim to'g'risida"gi qonun** qabul qilinib, ta'limni davlat ustuvor sohasi deb belgilandi [2]. Biroq bu qonunda oliy ta'limning mustaqil-fondli moliyalashtirilishi yoki xalqaro standartlar joriy etilishi yetarli ko'zda tutilmagan edi. Shuning uchun, 1997-yilda yangilangan qonun qabul qilindi va shu yilda **Kadrlar tayyorlash milliy dasturi** tasdiqlandi. Kadrlar dasturi ta'lim sohasidagi jahon tajribasi, innovatsion yondashuvlar asosida oliy ta'limni modernizatsiya qilishni ko'zda tutgan va kadrlar tayyorlashning ilmiy modeli, rivojlanish yo'nalishlari, islohot bosqichlari kabi bo'limlarni qamragan edi [4]. Mazkur hujjat bilan amaliyotga zamonaviy uzluksiz ta'lim tizimi joriy etildi, ta'limda sifat va samaradorlik prinsiplari mustahkamlandi.

Keyingi bosqichda (2000–2010-yillar) oliy ta'lim tizimini yaxshilashga doir bir qator hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, 2007-yilda **"Ta'lim sifatini ta'minlash davlat agentligi"** tashkil etildi, 2010-yillarda oliy ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha farmonlar chiqarildi. Uzoq muddatli davlat dasturlari doirasida yangi universitet va ilmiy markazlar tashkil etildi, o'quv rejalari moslashtirildi. Misol uchun, 2014-yilda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi qayta tashkil etilib, oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi va maktabgacha hamda maktab ta'limi vazirligi alohida bo'limlar tarkibiga kiritilganini ko'rish mumkin (2024-yilgi farmon bilan yana birlashtirildi)[5][6].

2017-yildan keyingi davr oliy ta'limni modernizatsiya qilishning yangi bosqichi bo'ldi. 2019-yil 8-oktabrda Prezident farmoni bilan tasdiqlangan **Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi** oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berdi[7][8]. Ushbu Konsepsiyada oliy ta'limda davlat-xususiy sherikligi rivojlantirish, mamlakat bo'ylab oliy ta'lim muassasalarini birlashtirib, qamrovni 50%ga oshirish, ta'limda sog'lom raqobat yaratish kabi chora-tadbirlar ko'zda tutilgan[8]. Shuningdek, jahon reytinglariga kiritiladigan birinchi 1000 ta universitet ro'yxatiga 10 dan ortiq O'zbekiston

oliy ta'lim muassasasini kiritish vazifasi qo'yildi [9]. Konsepsiyada oliy ta'lim jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish, hamda amaliy ko'nikmalarga asoslangan ta'lim standartlarini joriy etish belgilangan [10].

Hukumat qarorlari orqali ham oliy ta'limdagi islohotlar davom ettirildi. Masalan, 2020-yil 31-dekabrda qaror bilan oliy ta'lim muassasalarida ECTS kredit-modul tizimini joriy etish tartibi tasdiqlandi [11]. Shu hujjatga muvofiq, oliy ta'lim muassasalari 2021-yil 1-yanvardan kredit-modul tizimiga bosqichma-bosqich o'tishi belgilandi [11]. Yana shu qarorda oliy ta'lim muassasalarining akademik mustaqilligini kengaytirish masalasi ko'tarildi: 2021-yildan boshlab professor-o'qituvchilar haftalik o'quv kunlarini o'zlari belgilash, final attestatsiyasi komissiyasini rektor farmoni bilan tashkil etish kabi huquqlar berildi [12]. Bu universitetlar ustidan bo'lgan davlat nazorati kamaytirilib, ularning iqtisodiy va pedagogik erkinligini oshirishga qaratilgan edi. Natijada 2018–2020-yillarda kamida 10 nafar oliy ta'lim muassasasi o'zini-o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tkazildi [13], ya'ni universitetlar budjetdan mustaqil byudjet daromadini shakllantirishga yo'naltirildi.

Xorijiy hamkorlik va xalqaro standartlar. Oxirgi yillarda oliy ta'limni xalqaro miqyosda tanitish va mustahkamlash bo'yicha ham ko'plab tashabbuslar amalga oshirildi. Prezident farmonlariga muvofiq, dunyoning yetakchi oliy ta'lim muassasalari bilan samarali hamkorlikka kirishildi. Masalan, Toshkent shahrida Amerika Qo'shma Shtatlaridagi Amerika Texnologiya Universiteti (American University of Uzbekistan) yangi filiali tashkil etilmoqda, bu yerdagi muhandislik va iqtisodiyot yo'nalishlari bo'yicha bitiruvchilarga AQSHning taniqli universitetlari diplomlari berilishi rejalashtirilgan [14]. Shuningdek, *Business and Entrepreneurship Institute* tamomida 2020/2021-o'quv yilidan boshlab xorijiy hamkorlikda qo'shma "ikki diplom" (double degree) dasturi joriy etildi [15]. Mazkur islohot bilan magistraturaga kirishda xorijiy hamkasblar bilan hamkorlikda mutaxassisliklar ochildi.

Ta'lim sohasidagi xalqaro hamkorlikni rivojlantirish orqali respublikada 47 ta yangi oliy ta'lim muassasasi ishga tushdi, ulardan ayrimlari

xorijiy universitetlarning filiallari hisoblanadi [16]. Oliy ta'limda davlat-xususiy sheriklik konsepsiyasi asosida nodavlat universitet va kollejlarda faoliyati kengaydi, sirtqi va kechki ta'lim turlari tiklandi, oliy ta'lim qamrovi 2016-yildagi 9 foizdan 2020-yilda 25 foizga yetdi [17]. Ushbu jarayon davomida respublika oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilida o'qish, xalqaro akkreditatsiya va tahsilga buyurtma asosida qabul mexanizmlari paydo bo'ldi.

Sifat nazorati mexanizmlari.

Mustaqillik davrida ta'lim sifatini ta'minlash tizimini mustahkamlashga katta e'tibor qaratildi. 2025-yilda Prezident qarori bilan Ta'lim sifatini ta'minlash milliy agentligi tashkil etilishi, ta'lim muassasalarini kompleks (5 yilda bir marta) va maxsus (dastur ochilishidan oldin) akkreditatsiya qilish tizimi joriy etilishi e'lon qilindi [18][19]. Bu yangilik oliy ta'limning sifatli ishlashini monitoring qilish va baholashni mustaqil agentlikka topshirish bilan bog'liq. Agentlik ta'lim tashkilotlarini risk-tahliliga asoslangan navbatdan tashqari tekshiradi, akkreditatsiya talablari buzilgan taqdirda litsenziyani olib qo'yishi ham mumkin [19]. Shu bilan birga, ta'lim muassasalarini reytinglash va bitiruvchi talabalar bilimni baholash kabi xalqaro tajribalardan kelib chiqib ta'lim sifatini oshirish choralari ko'rilmogda [19].

Oldingi yillarda tashkil etilgan Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi faoliyati yuqori ta'lim sifatini baholashga mas'ul bo'lardi; endi esa sifatni ta'minlovchi yagona agentlikka birlashtirildi [5][18]. 2024-yilgi qonunchilik yangilanishi bilan "Ta'lim to'g'risida"gi qonunga ta'lim tashkilotlarini tashqi baholash tizimini takomillashtirish va nodavlat ta'lim litsenziyalashda yangi vakolatlarni belgilash kiritildi [5].

Tahlil. O'zbekiston oliy ta'limiga oid siyosat hujjatlarini tahlil qilar ekanmiz, ta'lim sohasida davlat ishtirokining kuchayishi bilan birga muassasalar mustaqilligi va bozorlarga moslashuvchanlikka urg'u berilganini ko'ramiz. 1990-yillar to'g'risidagi hujjatlar («Ta'lim to'g'risida»gi qonunlar, kadrlar dasturi) oliy ta'limni davlat nazoratida ushlab qolgan bo'lsa, so'nggi yillarda qabul qilingan farmon va qarorlar universitetlarga o'zini-o'zi moliyalashtirish, o'quv jarayoniga mustaqil qaror

qabul qilish kabi avtonomiya berishga qaratilgan. Masalan, 2020-yilgi qaror professor-o'qituvchilarning chet el tajribasi uchun rag'batlar, ta'lim haftasini mustaqil belgilash imkoniyati, attestatsiya komissiyasi boshlig'ini rektor buyruqli qilish kabi jihatlarni kafolatlagan[12].

Bundan tashqari, respublika yuqori ta'lim muassasalari faoliyatini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish maqsadida kredit-modul tizimini joriy etdi[11][10]. Bu o'quv yuklamasini ECTS asosida hisoblash, universitetlararo kredit tan olishni ta'minlash imkonini yaratdi (masalan, Moskvada bir semestr o'qigan talabaga O'zbekistonda kredit ko'chirilishi)[20][21]. Yevropa tizimi joriy etilishi orqali talabalarimizga xalqaro me'yorlarga mos diplom berilishiga yo'l ochildi.

Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish manbalarini kengaytirish choralari ko'rildi. Hujjatlarda davlat byudjeti, to'lov-shartnoma mablag'lari, innovatsiya va startap faoliyati natijasidagi daromadlar va hatto homiylik xayriyalari kabi bir qator manbalar ko'rsatildi[22][23]. Bu esa universitetlarni davlatga bog'liq bo'lmagan yangi daromad yig'ish usullarini izlashga undadi. Qo'shimcha ravishda, oliy ta'limga ajratilayotgan davlat grantlari soni ham 2010-yildan beri ko'paytirilib, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalardan chiqqan talabalarga kamida 2 barobar ko'proq grant berila boshlandi[13][24].

Yuqorida qayd etilgan hujjatlarda oliy ta'lim tizimining rivojlanish strategiyasi belgilangan bo'lsa-da, ishlanmalar va ularning ijrosi o'rtasida ba'zi farqlar kuzatiladi. Masalan, 2019-yilgi konsepsiyada e'lon qilingan reytingli universitetlar ro'yxatiga kiritish maqsadi hali to'liq amalga oshgani yo'q, ammo oliy ta'lim tizimida yuksalishga intilish yaqqol namoyon bo'lmoqda[9]. Xorijiy hamkorlikda o'qitish va xalqaro diplomlar masalalari bo'yicha dastlabki qadamlar qo'yilgan (AQSH texnologiya universiteti, ikki diplom dasturi), biroq hamkorlikni kuchaytirish uchun doimiy monitoring va yangi strategiyalar zarur.

Xulosa. Umuman olganda, 1991–2025-yillarda O'zbekiston oliy ta'lim siyosati markazida sohaga strategik yondashuv va huquqiy islohotlar turibdi. Mustaqillikdan keyingi dastlabki yillarda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi qonunlar va

milliy kadrlar dasturi oliy ta'limning yangi loyihalashtirishiga asos soldi. Keyingi bosqichda oliy ta'limda universitetlar avtonomiyasi, kredit-modul tizimi va xalqaro standartlarga moslashuv bo'yicha qator qonun va qarorlar qabul qilindi (masalan, 2020-yilgi 824-son qaror va unga ilova 1 "Kredit-modul nizomi"[11][10]). So'nggi yillarda 2019-yildan boshlab oliy ta'limni 2030-yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasi[7][8], 2024-yilgi Ta'lim qonuni o'zgartirishlari[5] va 2025-yilgi sifat agentligi kabi strategik hujjatlar qabul qilindi. Bular orqali oliy ta'limda sifat nazorati, xalqaro hamkorlik va kadrlar tayyorlash sifati keskin ko'tarilishi ko'zda tutilgan.

Tahlilga ko'ra, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida avtonomiya va sifatni birgalikda rivojlantirishga qaratilgan siyosat olib borilmoqda. Hujjatlarda belgilangan vazifalar – oliy ta'limni keng qamrovli qilish, milliy va xalqaro maydondagi raqobatbardoshlikni oshirish, intellektual salohiyatni modernizatsiya qilish – kursi konsepsiyalar va qonunlarda aniq ifodalangan. Maqola tahlili ko'rsatdiki, respublikamiz oliy ta'limidagi islohotlarning asosiy yo'nalishlari hujjatlar bilan belgilab qo'yilgan va amaliyotda asta-sekin joriy etilmoqda. Kelgusida ham oliy ta'lim muassasalarining talablariga javob beradigan yangi qonunchilik choralari va dasturlar ishlab chiqilishi kutilmoqda.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

[1] 463-I-coh 29.08.1997. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi

<https://lex.uz/docs/-48401>

[2] 636-XII-coh 02.07.1992. Ta'lim to'g'risida <https://lex.uz/docs/-56418>

[3] [4] uniwork.buxdu.uz

https://uniwork.buxdu.uz/resurs/13535_1_A4CA5850777E26A6AFC1D3E38049A4A902703F17.pdf

[5] O'RQ-957-coh 07.09.2024. Ma'muriy islohotlar doirasida ta'lim sohasida davlat boshqaruvi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida <https://lex.uz/uz/docs/-7093724>

[6] O'RQ-637-coh 23.09.2020. Ta'lim to'g'risida

<https://lex.uz/ru/docs/-5013007?ONDATE=21.09.2024%2000>
[7] [13] [16] [17] [24] [25] [27] Ta'lim tizimi va yangicha yondashuvlar
<https://yuz.uz/uz/news/talim-tizimi-va-yangicha-yondashuvlar>
[8] [9] [10] [28] PF-5847-сон 08.10.2019. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida
<https://lex.uz/docs/-4545884>
[11] [12] [20] [21] 824-сон 31.12.2020. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida

<https://lex.uz/ru/docs/-5193564>
[14] [26] Oliy ta'lim sifatini oshirish masalalari ko'rib chiqildi
<https://president.uz/oz/lists/view/7403>
[15] [22] [23] 460-сон 30.07.2020. Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida
<https://lex.uz/ru/docs/-4923372?ONDATE=29.11.2022>
[18] [19] O'zbekistonda Ta'lim sifatini ta'minlash milliy agentligi tashkil etiladi — O'zbekistonda yangiliklar — Vzglyad.uz
<https://vzglyad.uz/uz/2025/05/07/ozbekistonda-talim-sifatini-taminlash-milliy-agentligi-tashkil-etiladi/>

